

Улукман

№
11.1

Машаяктын сөзү толугу менен силердин оюңарда болсун Коа. 3,16

Мазмуну:

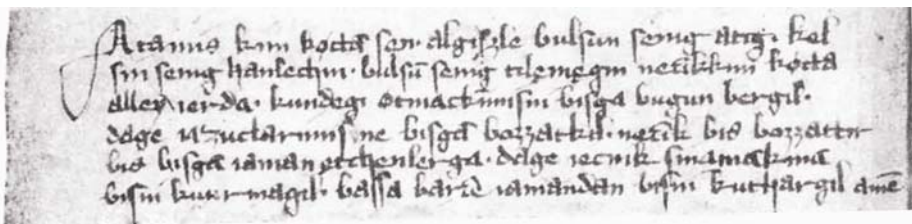
Кодекс Куманикус.....	1
Эврей тили сабагы – Алеф.....	2
Акай (Аггей) 2:7 Кудайдын жаңы ийбадатканасынын даңкы.....	3
Ыйык Китеп (Библия) которуунун үч максаты.....	5

“Улукман” жыйын багармандары жана дин таануучулар үчүн мезгилдүү басылма. Материал сунуштоо жана жазылуу дарегі: uluktan@gmail.com

Кодекс Куманикус

Кыргыз элинин кылым карыткан “Манас” эпосу башат алган байыркы кылымдарда эле кыргыздын уруулары мекендеген тоолордун, өрөөндөрдүн жана талаалардын арасында улуу Кудайдын Сөзү жайылып келген.

Ыйык Жазуулар түркий элдерге, алардын ичинде – кыргыздарга, алгачкы жолу качан жеткендигин биз так билбейбиз. Бирок айрым түркий диалекттердеги рухий ырларды, насыят сөздөрдү, келмелерди, сыйынууларды, машаякчылык ишенимге келүү баяндамаларын, жыйын жазмаларын, Ыйык Жазуу үзүндүлөрүн, ал турсун Ыйык Китептин айрым толук бөлүктөрүн Италиянын, Франциянын, Армениянын, Венгриянын, Германиянын, Россиянын жана Казакстандын архивдери менен китепканаларынан, ошондой эле Борбордук Азия аймагынын ар кайсы жеринде чачылган илгерки таштар менен эстеликтерден тапса болот.

Алардын эң белгилүүлөрүнүн бири болуп кыпчак (куман) тилинде жазылып, Венециядагы касиеттүү Маркос атындагы улуттук китепканада (*Biblioteca Nazionale di San Marcos*) сакталган Кодекс

Кодекс Куманикус, 63-б., *Касиеттүү Маркос атындагы китепкана*, Венеция, Италия, №DXLIX латын кол жазмасы. 1303-жылы, 11-июлда жогорудагы китепканага тапшырылган.

Куманикус эсептелет. Кыпчак тили акыркы кылымдарда жок болуп кеткени менен, кыпчак эли жоголбой, түрдүү түркий калктардын курамына кирген. Алардын бир салаасы кыргыз журтунун курамына кошулуп, ал турсун Кыргызстандын учурдагы президенти – кыпчак уруусунан. Демек, аталган жазма эстеликтерди кыргыздарга да таандык машаякчылык эстеликтер катары караса болот.

Атамѐ kím kǫcǝrǝn.

Атамыз ким көктөсөн

algıŋzle bulsun ǝmǝǝ aıǝǝ.

алгышсзле булсун сенин атың

kelsin ǝmǝǝ ǝanleŋŋin.

келсин сениң ханлекхиң.

bulsu ǝmǝǝ ıletemǝǝn

булсун сенин тилемегин

neŋıkkım kǫkǝa alleŋ ıer-da.

нечикким көктө алей иерде.

kundeǝǝ ǝetacŋımiŋmı biŋǝa buǝun berǝil.

күндөгү өтмеккинмизни бизге бүгүн бергил

ǝaǝe ıazıclarımiŋıne biŋǝa boǝacŋıl.

дагы незуclarымызине бизге бошаткыл.

neŋık biŋ boǝacıııı biŋ biŋǝa ıaman eŋŋenlerǝa.

нечик биз бошаттыр биз бизге ıамаан өткөнлөргө

ǝaǝe ıecıık ǝınamǝkına biŋmı kınrmagıl.

дагы иекник синемекине бизни күнрмагил.

baŋǝa bar-ŋe ıamandan biŋmı kucŋarǝıl ame

басса барче ıамадан бизни кутхаргыл амен.

Эврей тили сабагы

Эврей тили (иврит, עִבְרִית) – Байыркы Келишимдин басымдуу бөлүгү жазылган тил. Семит тил үй-бүлөсүнө кирет. Араб, арамей, бабыл, эфиоп сыяктуу тилдер менен тектеш. Ариптер тутуму байыркы финикий алфавитинен келип чыккан. Оңдон солго карай жазылат. Байыркы тексттерде, анын ичинде Ыйык Жазууларда, үндүүлөр жазылчу эмес. Эврей алфавити жалаң үнсүз тамгалардан турган (азыр да ошондой). Бирок биздин замандын чегинде тарыхта узак сүргүндү баштап кечирген эл эски тексттердин туура окулушун унута баштайт. Ошон үчүн I-X к.к. аралыгында салт сактаган аалымдар – масореттер (масора ‘салт, үрп-адат’) тарабынан атайын үндүү белгилер иштелип чыккан.

Жогоруда келтирилген кыпчак тилиндеги «Теңир сыйынуусу» чон чеберчилик менен, өтө көркөм тилде которулуп, ошондон бери 700 жыл өткөндүгүнө карабай, сөздөрү өз күчүнөн кетпей, жандүйнөнү козгоп келет. Бирок ошол убакта да кооздугу жана тактыгы менен айырмаланган ар кандай котормолор болгон. Өйдө жактагы текстти Венгриядагы Хунгариан Кумания (Hungarian Cumania, CC, XLIV-XLV) текстинен алынган үзүндүгө салыштырып көрсө болот.

Bizim atamız kim sen kkte, sentlessen ading...

Бизим атамыз ким сен ккте сентлесен адың...

Бул текст анча табигый угулбай, латын тилине жакындатылып которулган. Мисалы, котормодо латын тилинен кирген «сент» ('ыйык') деген сөздүн колдонулганын байкаса болот.

Акай (Аггей) 2:7 Кудайдын жаңы ийбадатканасынын даңкы

בָּרְכֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְכָל הָעָם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְכָל הָעָם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְכָל הָעָם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
бардык элдердин кенчтер жана келишет бардык элдерди (Мен) солкулдатам

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְכָל הָעָם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְכָל הָעָם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְכָל הָעָם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
күчтөрдүн ЭГЕ(си) дейт даңк бул (бул) үйдү жана (Мен) толтурам

Жогорудагы үзүндүдө בָּרַךְ (י) байламталуу этиш тизмеги чарчыга алынган. Ал 3 жак, көптүк сан түрүндө колдонулуп, '(жана) алар келишет' деп которулат. Андан кийинки כְּמַחְתָּם сөзүнүн түпкү маниси – "кенч" (2 Жылнаама 20:25ти караңыз). Элестүү түрдө ал "нарк-насилдүү", "кадыр-барктуу" адамдарды да билдириши мүмкүн (1 Шемуэл 9:20 жана Даниэл 9:23тү караңыз). Мындагы зат атоочтун көптүк таризи этиштин көптүк таризине туура келет. Аталган эки сөздөн куралган тизмек каймана түрдө колдонулганы айдан ачык көрүнүп турат, анткени "кенч" жөнүндө "келет" деп айтылган. Акыркы сөз – בָּרְכֵם – "бардык элдер" анын алдында турган зат атоочко аныктооч болуп түшөт. Ошентип, бул сөз тизмегин төмөнкүдөй которууга болот:

- Бардык элдердин нарк-насилдүүлөрү келишет
- Бардык элдердин кадыр-барктуулары келишет
- Бардык элдердин каалагандары келишет

Эрте мезгилдеги латын котормосундагы катачылык – мындагы сөздөрдүн көптүк түрүнүн ордуна жекелик түрүнүн колдонулушу:

*Et movebo omnes gentes, et veniet **desideratus** [каалоо] cunctis gentibus: et implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. (Vulgata Clementine)*

Мындай көз караш латын котормосун башкы булак катары колдонгон бир катар котормолор аркылуу жайылып кеткен. Католик динтаанучулары “бардык элдердин каалоосу” деген сөз айкашын Машаякты билдирген пайгамбарчылык көрсөтмө катары чечмелей башташып, бул сөз (Каалоосу) баш тамга менен жазылып калган.

And I will move all nations, and the desire of all nations shall come, and I will fill this house with glorie, sayth the Lorde of hoastes. (Bishops) [сөзмө-сөз: Мен бардык элдердин үрөйүн учурам, ошондо бардык элдердин каалоосу/элдер каалаган бирөө келип, Мен ушул үйдү даңкка толтурум, – деп айтат Күчтөрдүн Эгеси.]

And I will move all nations, and the desire of all nations shall come, and I will fill this House with glory, sayth the Lord of hostes. (Geneva) [сөзмө-сөз: Мен бардык элдердин үрөйүн учурам, ошондо бардык элдердин каалоосу/элдер каалаган бирөө келип, Мен ушул үйдү даңкка толтурум, – деп айтат Күчтөрдүн Эгеси.]

И потрясу все народы, и придет Желаемый всеми народами, и наполню дом сей славою, говорит Господь Саваоф. (Syn)

Белгилей кетчү нерсе, заманбап католик котормосунда бул ката оңдолуп, аталган сөз кайрадан көптүк таризинде колдонулган:

*Et movebo omnes gentes, et venient **thesauri** [кеңчтер] cunctarum gentium, et implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. (Vulgata Nova)*

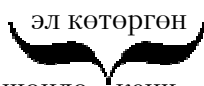
Түздөн-түз эврей тексттерине таянган котормолордо, арийне, бул жердеги сөздүн көптүк түрү сакталган:

And I will shake all nations, so that the treasures of all nations shall come in, and I will fill this house with splendor, says the LORD of hosts. (RSVA) [сөзмө-сөз: Мен бардык элдерди соккулдатам, ошондо бардык элдердин кенч-байлыктары келип, Мен ушул үйдү жаркыроого толтурум, – деп айтат Күчтөрдүн Эгеси.]

And I will shake all nations; and the precious things of all nations shall come; and I will fill this house with glory, saith Jehovah of hosts.(ASV) [сөзмө-сөз: Мен бардык элдерди солкулдатам, ошондо бардык элдердин кымбат баалуу нерселери келип, Мен ушул үйдү даңкка толтурам, – деп айтат Күчтөрдүн Жахабасы.]

Я сотрясу все народы, и их сокровища придут сюда, и Я наполню этот дом славой, – говорит Вечный, Повелитель Сил. – (СПВП)

Кенч-байлыктар басууга жөндөмсүз болгондуктан, бул текстте кеп фигурасы (каймана сөзтизмек) камтылганы анык. Эгер биз түп нускадагы текст элипсис (көркөм максат менен сөз кемитилип берилген айтым) экенин корутундуласак, анда аны биз төмөндөгүдөй кылып которсок болот:

Мен бардык элдерди солкулдатам, ошондо кенч-байлыктар келип...

Төмөндө дал ушундай ыкманы колдонгон котормолордун бир нече мисалы келтирилген:

*'I will shake all the nations; and **they** will come **with** the wealth of all nations, and I will fill this house with glory ,' says the LORD of hosts. (NASB) [сөзмө-сөз: Мен бардык элдерди солкулдатам, ошондо алар бардык элдердин кенч-байлыгын көтөрүп келишип, Мен ушул үйдү даңкка толтурам, – деп айтат Күчтөрдүн Эгеси.]*

*Я потрясу народы и **они** придут к вам с сокровищами из каждой страны. И тогда Я наполню этот храм величием. Так говорит Господь Всемогущий! (СовП)*

Бардык элдерди солкулдатам, ошондо бардык элдер өздөрүнүн кымбат баалуу нерселери менен келишет, бул үйдү даңкка толтурам, – дейт Себайот Теңир [туурасы – Күчтөрдүн Эгеси]. (УН)

Бул кеп фигурасын чечмелөөнүн башка бир жолу – “кенч” деген сөз алтын менен күмүштөн башка нерселерди билдирген метафора деп тыянак чыгаруу. Контексттен көрүнүп тургандай,

ийбадатканага кире турган байлык ал турсун Сулайман ийбадатканасынын “атак-даңкынан” ашып түшөт:

⁷бардык элдерди солкулдатам, ошондо бардык элдер өздөрүнүн кымбат баалуу нерселери менен келишет, бул үйдү даңкка толтурам, – дейт Себайот Теңир.

Ыш.66,19; Мт.21,23; Жкн. 12,21

⁸Күмүш Меники, алтын да Меники, – дейт Себайот Теңир.

⁹Бул акыркы ийбадаткананын даңкы мурунку ийбадаткананын даңкынан жогору болот, – дейт Себайот Теңир. – Мен бул жерге тынчтык берем, – дейт Себайот Теңир».

Албетте, Зоробабыл кайрадан калыбына келтирген ийбадатканада камтылган алтындын саны Сулаймандын ийбадатканасында болгон алтындын санына жакындап да койбойт, андыктан мындагы “кенч” деген сөз метафоралык мааниге ээ деп тыянак чыгарган оң. Жетинчи аятка берилген кайчылаш шилтемелерди карасак, Ышайя 66:19да жана Жакан 12:20-21де алыс жактагы элдер Жараткан Эгенин атак-даңкын кантип чыгарышары жөнүндө айтылганын көрөбүз¹. Муну котормодо чагылдыруунун эң жакшы жолу мындай болуп жүрбөсүн:

Мен элдерди солкулдатам, ошондо бардык элдердин нарк-насилдүүлөрү же кадыр-барктуулары келишет...

Сыягы, бул пайгамбарчылыкта кеп бардык улуттагы элдердин оозунан чыга турган даңктоолор менен мактоолор жөнүндө болуп жаткан өңдүү.

Англисче NIV (*Жаңы Эл аралык Версия*) котормосунда бул аятты эки учтуу кылып которууга аракет жасалган:

¹ Матай 21:22де берилген башка кайчылаш шилтеме Ыйсанын ийбадатканага кирип келгенин айтат. Бул шилтеме, демейде, католик Библиясынын жогоруда сөз болгон эрте мезгилдеги латын котормосундагы ката оңдолбогон басылыштарында келтирилет.

I will shake all nations, and the desired of all nations will come, and I will fill this house with glory,' says the Lord Almighty. (NIV) [сөзмө-сөз: Мен бардык элдерди солкулдатам, ошондо бардык элдердин каалаганы келет жана Мен ушул үйдү даңкка толтурам, – деп айтат Кудуреттүү Эге.]

Ыйык Китеп (Библия) которуунун үч максаты

Котормонун сапатына баа берүү үчүн төмөнкүдөй үч суроого жооп берүү зарыл:

1. Бул котормону ТАК десе болобу?

Бул котормо түпнуска тексттин **так маанисин** жеткиреби? Ошол маани кандайдыр бир өзгөрүүгө учурадыбы? Тыкандык менен иштелген (так) котормо болуп адепки текстке формасы жагынан эң көп жакындаштырылганы **эмес**, андагы маанини эң жогорку деңгээлде так бергени эсептелерин көңүлгө түйүп алыңыз. Эгерде котормонун мааниси баштапкы тексттин маанисинен айырмаланса, анда ал **так эмес** деп табылат. Мындай так эместиктин төмөнкүдөй себептери болушу мүмкүн:

Кемитүү (omission): Эгер маани жарым-жартылай жоголгон болсо, котормо так эмес болуп эсептелет.

Кошуу (addition): Эгер адепки тексттеги мааниге бир нерсе кошулган болсо, котормо так эмес болуп эсептелет.

Өзгөртүү (change): Эгерде баштапкы маани кандайдыр бир жол менен өзгөртүлгөн же бурмаланган болсо, котормо так эмес болуп эсептелет.

2. Котормону ТҮШҮНҮКТҮҮ десе болобу?

Котормо маани жагынан жеткиликтүүбү? Окугандар аны түшүнүшөбү? Алардын түшүнгөндөрү автордун билдирейин деген оюна дал келеби?

Ошентсе да, Библиянын айрым жерлери мазмунунун татаалдыгынан улам түшүнүүгө кыйын болгонун эске алуу керек.

Аларды түшүнүү үчүн Ыйык Рух берүүчү руханий көрөгөчтүк, ачылыш-аян керек. Башка жерлерди тереңирээк түшүнүү үчүн кошумча билим, меселен, тарыхый жана диний контекстти билүү талап кылынат.

Котормочу текстте түшүнүүгө кыйын жерлер болбогондой кылып которууга жетишүүгө тийиш. Тилдин тексттеги маанини колдон келишинче ачык-айкын билдирүүгө мүмкүндүк берген стилин колдонгон абзел.

3. Котормону ТАБИГЫЙ (НУКУРА) десе болобу?

Эл дал ушундайча сүйлөйбү? Котормодогу сөздөр “жан козгойбу”? Котормонун тексти жандуу жана кызыктуу болуп чыктыбы?

Эгер сиз анча көңүл койбой которсоңуз, анда байкабастан түп нускадагы бүтүндөй сүйлөмдөрдү сөзмө-сөз которуп алышыңыз мүмкүн. Котормонун тилине таандык, нукура идиоматикалык сөз айкаштарды табуу үчүн котормонун текстин кылдаттык менен көп ирет текшерүү зарыл.

Жогорудагы мүнөздөмөлөр абдан маанилүү болгону менен, грек, эврей жана арамей тилдери лингвистикалык табияты, бөтөнчөлүктөрү боюнча кыргыз тилинен бир топ алыс турганын да моюнга алышыбыз керек. Эврей тилиндеги терең маңыздуу, таамай айтылган идиомаларды сөзмө-сөз которгондо аларды түшүнүү кыйын болуп калышы мүмкүн. Кээде, түпнуска текстти тереңинен түшүнүү үчүн биз дал өзүндөй кылып которууга аракеттенип, ойдун туңгуктугун, ой туюмдардын тактыгын жана өзүбүздүн тилибизге таандык, мүнөздүү стилди жоготуп алабыз. Мындай котормонун библиялык тилди жакшыраак түшүнгөн жыйын багармандары менен библиялык изилдөөчүлөргө пайдасы көбүрөөк.

(2-беттегинин уландысы)

ЭВРЕЙ ТИЛИ САБАГЫ

Эврей алфавити 22 үнсүз тамгадан турат:

א - алеф	ל - ламед
ב - бет	מ - мем
ג - гимел	נ - нун
ד - далет	ס - самех
ה - he	ע - айин
ו - вав	פ - пэ
ז - зайн	צ - цади
ח - хет	ק - куф
ט - тет	ר - реш
י - йуд	ש - шин
כ - каф	ת - тав

Үндүүлөрдү билдирген белгилер үнсүз ариптердин астына жазылат:

לָחַל дал ‘жарды’
מָיַמ хаг ‘майрам’